

emlékezetesen érdekes előadásokat. Mégis az életmű, akár csak részletekre szorítkozó értékelése, a magyar pedagógiai és pszichológiai irodalomban – Mérei Ferenc, Kiss Árpád, Kiss Tihamér és legutóbb Balogh Tibor ilyen irányú ígéretes, de rövid lélegzetű kísérleteit leszámítva – nagyon várat magára. A hatalmas Piaget-i oeuvre néhány témájának feldolgozására, ill. bemutatására vállalkozik az ismertetésre szánt kötet. Piaget ugyanis természettudományi végzettségéből eredően biológusként kezdte kutatómunkáját, jelentőset alkotott a szociológiában és a filozófiában is, de alapvetően pszichológusként, mégpedig gyermek- és fejlődépszichológusként ismeri a világ. Piaget magyar tisztelői – és minden bizonnyal legjobb hazai ismerői – által összeállított emlékkötet, a szocializáció, a gyermeki morál, az affektív és kognitív tudattalan, a nyelvelsajátítás, a Piaget-i műhely és pedagógia témaköréből közel hat tanulmányt.

Az első tanulmány *Mérei Ferenc: A szocializáció Piaget rendszerében*. Ki is szólhatna erről autentikusabban, mint az, aki a Wallon-i iskola elképzelésein nevelkedve ismerte meg az ettől eltérő, de nem szembe álló Piaget-i felfogást a szocializációról. Méreinek – a hazai genetikai szociálpszichológia úttörőjének – különben is oroszlán rész jutott Piaget magyarországi megismertetésében és természetesen ennek a kötetnek összeállításában is.

Piaget szocializáció felfogásának lényeges mozzanata, miként egész fejlődés koncepciója is a gyermeki intelligencia kialakulásához és evolúciójához kapcsolódik, hogy maga a „szocializáció kiegészíti a megismerés fejlődési menetét.” (11.) Az élőlények átadják az utódoknak az életben maradáshoz szükséges viselkedési formákat. Az állatok világában ez biológiai úton, az öröklődéssel történik. Az ember is átadja utódainak a létfenntartáshoz nélkülözhetetlenül lényeges magatartási jegyeket, de ez az áttétel nem az örökletes, ösztönösség csatornáján halad, hanem a kívülről való formálás *a nevelés* útján. *A nevelés széles értelemben felfogott szocializáció*, ami a pszichés fejlődés minden területére értelmi, érzelmi, társas jellegek strukturálódására vonatkozik, Piaget fogalomrendszerében, míg a szocializáció szűken vett értelmezése társas viselkedést jelent, ami az értelmi fejlődés függvénye.

„A szocializáció széles értelmében mondja Piaget, hogy „az egyén nem születik társas lénynek, hanem fokozatosan azzá válik” (13.) Ezzel a felfogással szemben Wallon az anya és gyermek szimbiózisából kiindulva úgy véli „az embergyerek születésétől kezdve társas lény”. (13.) Piaget szocializáció fogalma megfelel a társadalom nevelői hatásának, amit mindazok megvalósítanak, akik résztvesznek az emberi viselkedési formák átörökítésében.

Ez az átadás azonban a Piaget-i szemléletnél csak akkor eredményes, ha nem passzív befogadás, hanem cselekvő átvétel. „Piaget hasonlata: „egy technikát nem úgy tanulunk meg, hogy nézzük, s nem úgy lesz valaki tudományos szellem, hogy vizsgáljuk, tesz le’ hanem úgy, hogy csinálja. Ez Piaget egyik alaptétele a szocializáció magyarázatában: a generációs átadás csinálást, cselekvést kíván. Ami a következő generációhoz eljut, azt ahhoz, hogy eleven maradjon, rekonstruálni kell, a befogadás nem receptív, hanem ha nem is kreatív, legalább aktív.” (17.)

Piaget művei félévszázadot ölelnek át. E hosszú idő alatt a szocializáció gondolata fejlődésen ment keresztül, amit Mérei szakavatottan tár olvasói elé.

A szocializáció Piaget-i rendszerének bemutatását két olyan tanulmány követi, amelyek a jeles svájci pszichológus fejlődéslelektanának és a pszichoanalitikus fejlődés koncepció összehasonlítására vállalkoznak igen szép sikerrel. *Nemes Livia: A gyermeki morál a pszichoanalízis és Piaget felfogásában* c. dolgozatában azt vizsgálja, hogy a gyermekkori erkölcsi fogalmakra vonatkozó nézetek e két pszichológiai iskola felfogása szerint, hol kapcsolódnak egymáshoz, ill. milyen párhuzamok és elvi különbségek vannak közöttük. Piaget és Freud idevágó gondolatainak ismertetése és elemzése mellett, a tanulmány pszichológiatörténeti szempontból is jelentős kísérletet tesz a pszichoanalízis budapesti iskolájának két reprezentáns képviselőjének Ferenci Sándornak és Herman Imrének, a gyermeki erkölcs kialakulására vonatkozó nézeteinek és a Piaget-i koncepciónak az összevetésére. Mindezeket a gyermeki morál természete, funkciója és fejlődése szempontjából teszi igen eredeti következtetésekre jutva, hiszen Piaget maga is jól ismerte a Freudi elképzeléseket és azt saját elméletével több alkalommal is ötvözni kívánta.

Ezt a gondolatot folytatja *V. Binét Ágnes: Affektív tudattalan – kognitív tudattalan* c. dolgozatában. A szerző tanulmányának már indításában is jelzi, hogy – felfogása szerint – a két nagy pszichológus Freud és Piaget eszméi egymást erősítve hatnak a gyermeki pszichikum jobb megismerésére: „...századunkban Freud és Piaget alakította/át a legdöntőbben ismereteinket a

gyerekről mint fejlődő lényről, tudásunkat a gyermekségről mint létformáról, hogy ez a két nagy pszichológus módosította a legalapvetőbben beállítódásunkat a gyermekhez mint életünk folytatójához, mint utódunkhoz és neveltünkhez” (49.).

Ezek után a jeles szerző arra vállalkozik, hogy megvizsgálja milyen tanulságok vonhatók le a kognitív fejlődéslélektanból a pszichoanalitikus fejlődéslélektan számára. A tanulmány végső következtetése az, hogy a kognitív lélektan Piaget-i koncepciójából és a mélylélektanból nyert ismeretek integrációja sok szempontból lehetséges, de a két elméletet nem lehet egymás mellé rendelni, szintézisük előfeltétele: „az alapfogalmak és a feltárt jelenségek módszeres újrvizsgálása. De mind a megfélelések, mind az eltérések igazolják Piaget-nek azt a véleményét, hogy a fejlődéslélektan e két nagy rendszernek sem a tapasztalati anyagát, sem pedig elméleti megállapításait nem nélkülözheti.” (70.) A szerző véleményével a lélektan mai állása szerint teljesen egyetérthetünk.

Gergely György: Piaget és a nyelvészajátítás c. tanulmánya a pszicholingvisztika szempontjából nyújt áttekintést a kognitív fejlődéslélektani koncepcióról. A szerző Piaget és az angol Noam Chomsky elméleti tételeit hasonlítja össze. Az a végső megállapítása, hogy bár mindkét tudós a behaviorista felfogás ellen lép fel, elgondolásaik mégis összeegyeztethetetlenek és a Piaget által is hasznosnak vélt elméleti integrációjuk aligha lehetséges.

Személyes tapasztalatokon alapszik *Kiss Tihamér:* Kutatómunka Piaget „műhelyében” c. dolgozata. A szerző 1940–41-ben állami ösztöndíjjal került a genfi egyetemre és majd egy esztendeig Piaget irányítása alatt végezte kutatómunkáját. Írásából szinte „testközelbe” kerül a Rousseau Intézetben folyó munka, Piaget kutatásszervező tevékenysége. Ismételtlen leírja – hiszen közel 3 évtizeddel ezelőtti beszámolója már megfakult – Piaget gyermeklélektani vizsgáló eljárásnak a „klinikai módszernek” keletkezését és fontosabb ismertető jegyeit. Az olvasó megtudja e tanulmányból, hogy milyen feltételek között dolgozott Piaget, és azt is, hogy mi volt személyiségének a varázsa, ami a pszichológia iskolateremtés egyik nélkülözhetetlen kelléke. Tanulmánya méltó befejezése amikor Piaget emberi alakjának és intézménye gyermekszerező humanista szellemének bizonyítékeként bemutatja, miként tett doktori szigorlatot a 80 éves „mester” saját tanítványai előtt. A tanítványok serege a biztosíték arra, hogy a Piaget-i elgondolások tovább élnek és túlszárnyalják az eddigi teljesítményeket.

A könyv *Kalmár Magda:* Piaget életműve és a pedagógia c. tanulmányával zárul. A szerző szembefordul azokkal a nézetekkel, amelyek szerint Piaget tanai „pedagógiai pesszimizmust” sugallnak. A tanulmány írója egyértelműen bizonyítja, hogy a modern pedagógia progresszív áramlatai a különféle nevelési és oktatási kísérletek milyen sokat köszönhetnek a genfi tudós tanításainak, aminek kulcskérdése a tanulói aktivitás.

A hagyományos tanítás ugyanis mechanikus, receptív folyamatnak tekinti a tanulást, míg Piaget szerint „Akkor jó a pedagógia, ha olyan szituációkkal, helyezi szembe a gyermeket, amelyekben maga kísérletezhet, a szó legtágabb értelmében, ha kipróbálhatja, kipróbáltatja vele a dolgokat, hogy lássa mi történik;” (124).

A szerző igen tanulságos, a pedagógia számára nagyonis megfontolandó gondolatokat ír a gyermekek kapcsolatáról és egymásra hatásának jelentőségéről. „Mindenekelőtt általános érvénnyel leszögezhető, hogy a gyerekek közötti tartalmas – akár cselekvéses, akár verbális síkon folyó interakcióktól erőteljes fejlesztő hatást lehet várni. Igaz, hogy ez az összefüggés már a Piaget elméletből is kikövetkeztethető. . . Hangsúlyozása pedig jelenleg is időszzerű, hiszen az iskolai tanulás hagyományos megszervezése ezt a lehetőséget nem használja ki – mivel nem sok alkalmat kínál a tanulónak a tanulás tartalmával összefüggő együttműködésre.” (129.)

A szerző Piaget-nek a nevelésről írt soraival zárja tanulmányát. „A nevelés alapvető célja, az, hogy olyan embereket hozzon létre, akik képesek új dolgokat csinálni, nemcsak egyszerűen megismételni azt, mit előző generációk már megtettek – tehát alkotó, föltaláló és fölfedező embereket. A második nagy cél olyan elmék kialakítása amelyek kritikusak, az igazságot ellenőrizni tudják és nem fogadnak el bármit, amit kínálnak nekik. . .” (133.)

A kötetről csak jókat írhat a recenzen, a magyar pszichológiatörténeti irodalom értékes gyöngyszemmel gyarapodott, mégis maradt egy hiányérzete, ugyanis Piaget magyarországi hatásáról – pl. csak áttételesen, Dienes Zoltán matematika tanítási módszerén keresztül szólt Kalmár – nem történt említés, Piaget pedig jelen van a magyar pedagógiában és pszichológiában már 1929 óta, szinte folyamatosan. Az Új Iskola Mozgalom, a Jövő Újtjain és más művekben és gyermekpszichológiai

vizsgálatokban – nemcsak Kiss Tihaménál – érezhető és tettenérhető Piaget gondolatai. A magyar pszichoanalitikusok nem reagáltak volna a svájci pszichológus nézeteire, ha az csak ad hoc éreztette volna befolyását a hazai nevelésre és pedagógiai pszichológiára. Persze a kötet értékét, jelentőségét e szerény megjegyzés nem devalválja.

Kiss György

MILAN RATKOVIĆ: RAZVOJ I PROTURJEČNOSTI OBRAZOVANJA

(Az oktatás fejlődése és ellentmondásai)

Zagreb, 1984. 158 p.

Az 1970-es években Jugoszláviában bevezetett oktatási reform egyre gyakrabban képezi szenvedélyes viták tárgyát. A vélemények általában a két véglet irányába fogalmazódnak meg. Vagy kritikátlanul dicsérik eddigi eredményeit, elbatalizálva a felmerült nehézségeket, vagy pedig (ez a gyakoribb) minden problémát, amellyel az oktatás jelenleg küszködik, a reformra vezetnek vissza. Némelyek addig mernek el, hogy az alacsony munkatermelékenységért is a megreformált oktatást hibáztatják.

Milan Ratković: Az oktatás fejlődése és ellentmondásai c. könyve azon kevés pedagógiai művek közé tartozik, amelyben a szerző sokoldalúan vizsgálja a mai igen összetett helyzetet eredményeivel, ellentmondásaival, hiányosságaival egyetemben, eredeti gondolatokat is fölvetve, mint megvalósítható alternatívákat.

Az eszéki professzor neve jól ismert a jugoszláv pedagógiai közeletben, hiszen eddig megjelent több mint 70 tanulmányában és 4 könyvében folyamatában kíséri figyelemmel és rendszeresen elemzi a jugoszláv nevelési és oktatási rendszer öngazgatási típusú átalakítását. Az egységes középiskola és a szakirányú oktatási terület elismert szakembere. Legújabb műve hazájában és külföldön egyaránt nagy visszhangot váltott ki, minden bizonnyal azért is, mert igen szókimondóan, beható szociológiai vizsgálattal, sokoldalú elemzéssel mutat rá a jugoszláv oktatási reform helyzetére, ellentmondásaira, nem kevés tanulságot szolgáltatva általában is a reformmal foglalkozó szakemberek számára.

Őt fejezetben, amelyek állításokként és dilemmát képező kérdéseként fogalmazott meg a szerző, a jelenlegi helyzet keresztszétét kívánja ábrázolni a jövő felvázolásának igényével egyetemben.

Milan Ratković *Bevezetőjében* polemikus hangvételben száll szembe a régi iskolát egyoldalúan kritizáló és főleg az új típusú iskola eredményeit impresszionista módszerrel értékelő írásokkal, majd fölteszi a kérdést: vajon a gazdasági nehézségek lassítják-e az oktatás fejlődését, a gyengén szervezett és a hagyományos felfogásokkal nagymértékben terhes személyi tényezők vallottak kudarcot, vagy pedig túl ambiciózus módon kerültek a célok és feladatok megfogalmazásra, netalántán a koncepciónak a gyakorlatban való átültetésében keresendő a hibák? Megannyi feltett kérdés, amelyekre M. Ratković a tények kendőzetlen feltárásával, elemzésével igyekszik választ adni. Bár a reform első szakaszával kapcsolatban (ez a reform hivatalos elnevezése) sok az elmarasztalni való, amit szépen fel is sorol a szerző (pl. nem sikerült közelebb hozni az eméletet és a gyakorlatot, összekötni az üzemet és az iskolát, nagyobb mértékben nyitnia az oktatási intézményeknek szűkebb és tágabb környezetük felé stb.) – de ezzel egyáltalán nem az elméleti elképzelést, a reform eszméjét kérdőjelezi meg, hanem mindenekelőtt, megvalósításának módszereit.

Az *első fejezetben* széles nemzetközi kitekintéssel mutat rá az oktatási reformra mint világlajosság-re. A Szovjetunió, az USA, több szocialista és tőkés ország, valamint fejlődő országok oktatási rendszerének párhuzamos összevetésével utal néhány, az oktatás fejlődésében kialakult törvényszerűsége. „Egyebek mellett megfigyelhető → írja – amikor az oktatás (e fogalmon a szerző mindig a nevelést is egyaránt érti) alatta marad a társadalmi fejlődés szintjének, hatása rendszerint erőtlenségre, jellege konzervatív, s érdeklődést sem ébreszt a társadalom részéről. Amikor azonban fejlettségi színvonala a társadalmi-gazdasági fejlettségi szint fölé emelkedik, igen erősen ösztönzi a gazdasági, műszaki és szociális haladást.” Egy másik megállapítás – melynek szellemében fogant a könyv – nem más, mint annak a tézisek a kimondása, hogy minden oktatási rendszer (beleértve a jelenlegi megreformált jugoszláv iskolát is) legértékesebb része a korszerű általános műveltség megalapozása. A